

Materiał wspierający zajęcia

z podstaw programowania dla dzieci

słyszających, niedosłyszających i niesłyszających

*Urszula Bartnikowska
Karolina Żelazowska
Katarzyna Falkowska*

**ZOBACZYĆ
PROGRAMOWANIE**

 **Zaprogramuj
Przyszłość**

*Urszula Bartnikowska
Karolina Żelazowska
Katarzyna Falkowska*

ZOBACZYĆ
PROGRAMOWANIE

Warszawa 2019

Publikacja jest współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014–2020 w obrębie projektów „Zaprogramuj przyszłość”.

Redakcja: Iwona Brzózka-Złotnicka

Korekta językowa: Andrzej Szewczyk

Skład i opracowanie graficzne: Filip Makowiecki

Scenariusze są udostępniane na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0).

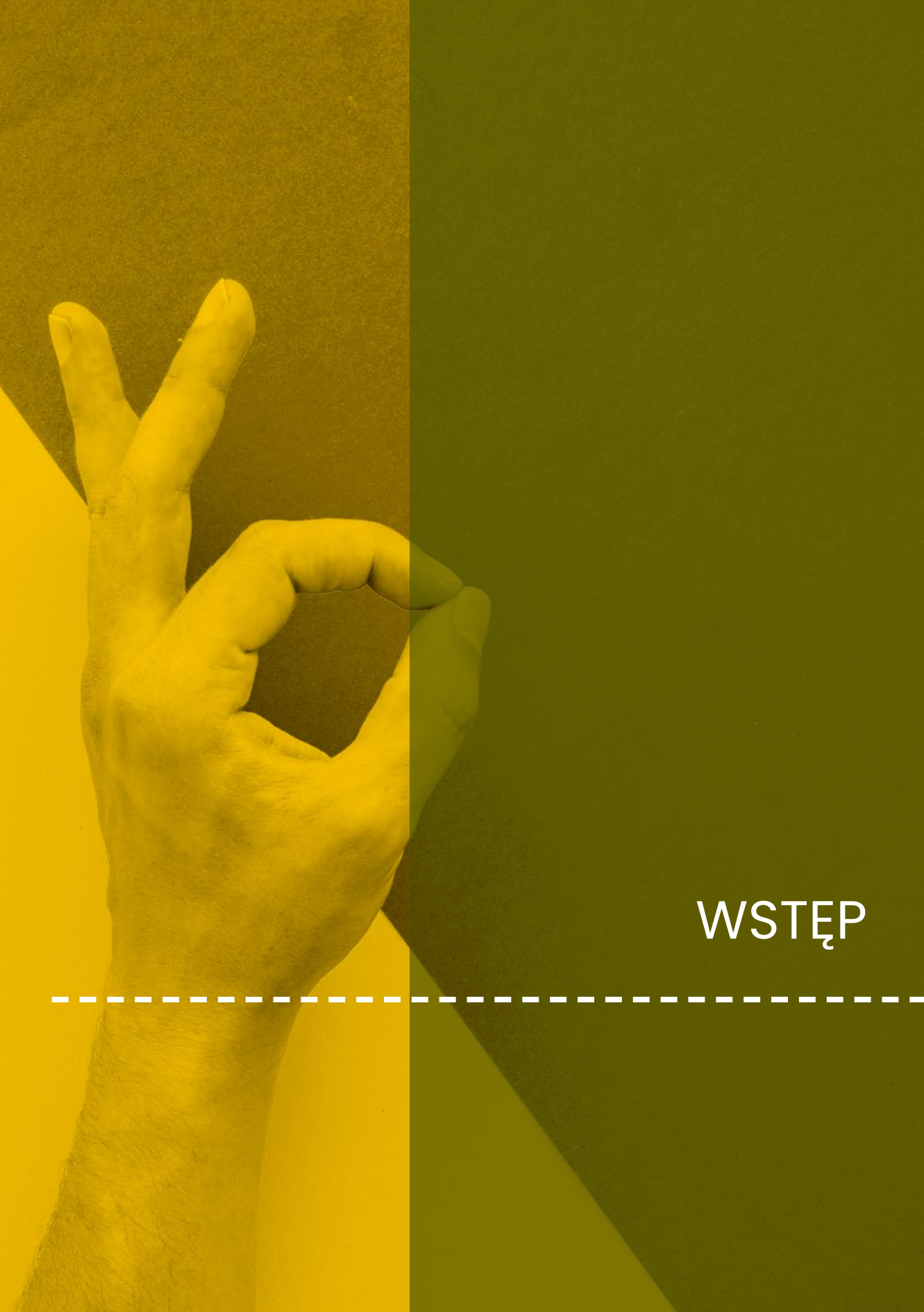
Na okładce wykorzystano pracę autorstwa:

Freepik.com (https://www.freepik.com/free-photo/hand-making-ok-sign_1256553.htm).

SPIS TREŚCI

Wstęp		5
Poznajmy się		7
Jaka to szkoła?		9
Jacy ludzie wokół?		9
Jakie uszkodzenie słuchu?		10
Jakie wcześniejsze doświadczenia?		11
Jaki sposób porozumiewania się?		12
Działajmy!		17
Nazywam się...		18
Jak Ciebie migają?		18
Przedstawmy się		20
Gra w statki		20
Mucha		22
Od emocji do emoji		23
Droga pełna emocji		25
Emocjonująca historia		26
Chodź opowiem ci historię		28
Poczuj to!		29
Savoir-vivre		30
Mig-Misja		30
6 kroków		33
O autorkach		39

WSTĘP

O nauce programowania często wspomina się jako o nauce języka przyszłości (a właściwie teraźniejszości). Kodowanie bywa rozumiane jako tworzenie komunikacji między człowiekiem a maszyną, dostosowanie przekazu ludzi do możliwości odbiorczych komputerów. Podobnie jak w przypadku języków, którymi posługują się społeczności, wiele jest języków programowania umożliwiających kontakt ze światem robotów. Analogicznie do nauki języków obcych, w nauce programowania podkreśla się, jak ważne są „mówienie” i akceptacja popełnianych błędów, podejmowanie prób oraz wielokrotne ćwiczenia. Wszystko po to, by móc poznawać świat z nowej perspektywy. Ponieważ istotnym elementem nauki języka obcego jest – poza poznaniem struktur gramatycznych czy słownictwa – poznanie kultury danego kraju. Sprzyja to lepszemu zrozumieniu, zmniejsza ryzyko niejasności, a nawet kłopotów wynikających z zastosowania kodu kulturowego własnego kraju w środowisku nowym, rządzącym się odmiennymi zasadami.

Podjęta w tym tekście problematyka programowania pozwala spojrzeć szerzej na możliwości dzieci z uszkodzonym słuchem. Autorki poradnika wskazują obszary, dzięki którym uczniowie z wadą słuchu rozszerzą kompetencje o takie, jakie obecnie można uznać za niezbędne dla człowieka mającego ambicję nadążać za zmianami zachodzącymi w świecie. Jednocześnie zaproponowane aktywności wzbogacają zakres zajęć z programowania w pracy z uczniami słyszącymi. Zastosowanie elementów języka migowego wprowadza słyszących w nowy obszar, w którym ludzie porozumiewają się nie tylko różnymi językami, ale też tworzą kody, znaki oraz... gesty. Wzajemne poznawanie i otwarcie na nowość sprzyjają poprawnej komunikacji, a w efekcie mogą zaowocować współpracą i ciekawymi projektami, także związanymi z programowaniem. **Zapraszamy do świata, w którym pod pretekstem tajemniczo brzmiących haseł kodowania i dekodowania spotkają się cisza i dźwięk, słowo i gest, wzrok i słuch, zabawa i nauka, rzeczywistość realna i rzeczywistość wirtualna...**

POZNAJMY SIĘ

POZNAJMY SIĘ

{1} M. Czajkowska-Kisil, *Wczesna interwencja*, [w:] *Edukacja głuchych*, red. M. Sak, wyd. RPO, Warszawa 2014, s. 35–43, on-line: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Edukacja_gluchych_materialy_konferencyjne.pdf, dostęp 22.10.2018; P. Tomaszewski, *Głuchota a zaburzenia zachowania dziecka: Wyzwanie dla rodziców słyszących*, [w:] *Rodzina z dzieckiem z niepełnosprawnością*, red. E. Pisula, D. Daniłowicz, wyd. Harmonia, Gdańsk 2007.

{2} Pierwotnie dowodził tego William Stokoe, który prowadził w latach 60. XX wieku badania nad amerykańskim językiem migowym ASL (zob. np. W.C. Stokoe, *Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf*, [w:] „Journal of Deaf Studies and Deaf Education”, nr 1/2005, on-line: <https://obs.pku.edu.cn/attach/a4/48/a4481a83fa6db7b/3.pdf>, dostęp 22.10.2018.

Uszkodzenie słuchu zalicza się do ogólnie pojmowanej niepełnosprawności. Jest w końcu USZKODZENIEM ciała, a człowiek doznający go nie słyszy tak sprawnie jak większość ludzi. Z perspektywy funkcjonowania człowieka istotniejsze niż samo uszkodzenie słuchu są następstwa związane z komunikowaniem się. **To zazwyczaj braki w kontakcie z otoczeniem powodują utrudnienia w rozwoju różnych umiejętności, poznaniu świata, budowaniu relacji z innymi itp.** Z tego względu wysiłki rehabilitacyjne często skupiają się na rozwoju porozumiewania się z innymi, a ponieważ większość innych stanowią osoby słyszące, to w rehabilitacji przeważa nauka języka mówionego. Ostatecznie jednak nadmierna koncentracja na języku mówionym jest słabą stroną rehabilitacji^{1}. Wprawdzie wielogodzinne żmudne ćwiczenia logopedyczne w części przypadków przynoszą bardzo dobre efekty, ale niejednokrotnie zabierają cenny czas, który można by poświęcić na rozwój umiejętności logicznego rozumowania, budowania relacji społecznych, poznanie emocji, naukę radzenia sobie z trudami codziennego życia czy alternatywnych sposobów komunikowania się z otoczeniem (np. poznanie języka migowego czy pisma). Warto spojrzeć na osoby z wadą słuchu z innej strony. Niestyszący tworzą społeczności posługujące się językiem migowym. To **lingwistyczni geniusze**^{2}. Nawet kiedy za używanie języka migowego w szkole można było dostać linijką po rękach, dzieci i młodzież w ośrodkach dla niesłyszących porozumiewały w ten sposób. Język migowy naturalnie rozwijał się w ich środowisku. Ten charakterystyczny element – sposób porozumiewania się – generuje kolejne fascynujące zjawiska. Język to dopiero początek całego bogactwa tkwiącego w odmienności. W literaturze naukowej na dobre zadomowiło się pojęcie „kultury Głuchych”^{3}, obejmującej charakterystyczną twórczość wizualną z jej unikalnymi elementami, takimi jak poezja migowa, humor trudny do zrozumienia dla słyszących, zachowania, które są odmienne od zachowań osób słyszących, historię wspólnych

doświadczeń życiowych. Patrząc na ten aspekt, można dostrzec potencjał osób z wadą słuchu. I właśnie do wykorzystania tego potencjału chcemy tu zachęcać. Proponowane w poradniku aktywności, mają wiele walorów, np. rozwojowy, komunikacyjny, a także integrujący z innymi (słyszącymi, słabo słyszącymi i Głuchymi).

JAKA TO SZKOŁA?

Dziecko z uszkodzonym słuchem, podobnie jak jego słyszący rówieśnik, trafia w wieku 7 lat do szkoły podstawowej. Możliwości wyboru placówki kształcenia teoretycznie są duże. Może to być szkoła dla dzieci i młodzieży z wadą słuchu (czasem połączona z internatem), placówka integracyjna lub szkoła ogólnodostępna. Wybór należy do rodziców, choć inspirowany jest podpowiedziami specjalistów, którzy badają dziecko, określają jego potencjał, sugerują najlepsze – w ich odczuciu – rozwiązania. Wybór ten często jest uzależniony od prozaicznej sprawy, czyli od dostępu do danej szkoły w najbliższej okolicy. Nawet najlepsze placówki oddalone od miejsca zamieszkania stają się niedostępne ze względów logistycznych. Niekoniecznie więc ostatecznie wybrana szkoła będzie w stanie zaspokoić potrzeby ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (choć ustawa nakłada taki obowiązek na każdą szkołę). Dostępna w pobliżu szkoła może nie odpowiadać temu, jak rodzice/specjaliści postrzegają idealne miejsce dla danego dziecka.

JACY LUDZIE WOKÓŁ?

Późniejsze funkcjonowanie dziecka w szkole zależy nie tylko od jej charakteru, ale też od wielu innych czynników. Na przykład od dostępności specjalistów rozumiejących specyfikę funkcjonowania dziecka, jego indywidualnych potrzeb i chęci wyjścia im naprzeciw. Od zdiagnozowania niedosłuchu dziecko znajduje się pod opieką pediatry, audiologa, logopedy, psychologa i pedagoga.

{3} Należy tu odróżnić „Głuchego” od „głuchego”. „Głuchy” pisany wielką literą oznacza osobę, która w ten sposób określa swoją tożsamość. Są to osoby posługujące się polskim językiem migowym (PJM), świadome swojej przynależności i dumne z niej, rozwijające kulturę Głuchych wraz z jej unikalnymi elementami wizualnymi (np. twórczością, humorem).

Nauczyciele pracujący w szkołach lub ośrodkach dla dzieci z wadami słuchu to surdopedagodzy. Każdy uczeń z uszkodzonym słuchem ma opracowany Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny (IPET), który wspólnie tworzą nauczyciele, rodzice, pośrednio również specjaliści z poradni psychologiczno-pedagogicznych. Dokument ten obejmuje: zakres dostosowania wymagań edukacyjnych, zintegrowane działania specjalistów, spis zajęć rewalidacyjnych oraz specjalistycznych i innych form pomocy (jeśli takie są potrzebne), liczbę godzin przeznaczonych na poszczególne działania, formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także zakres współpracy z rodzicami (działania wspierające rodziców). Są tam szczegółowe zapisy dotyczące mocnych i słabych stron ucznia (w obszarach: poznawczym, intelektualnym, sprawności fizycznej, komunikacji, emocjonalnym, społecznym, dydaktycznym), a także jego zainteresowania oraz informacje o środowisku rodzinnym. Spotkania wszystkich specjalistów pracujących z dzieckiem i jego rodzicami odbywają się raz na sześć miesięcy w celu wprowadzenia ewentualnych zmian w wielospecjalistycznej ocenie funkcjonowania dziecka, na podstawie której tworzy się IPET.

JAKIE USZKODZENIE SŁUCHU?

Przy określaniu sytuacji człowieka z uszkodzonym słuchem ważne jest wzięcie pod uwagę pewnych parametrów związanych z samym uszkodzeniem. Istotna jest głębokość wady słuchu, którą klasyfikuje się jako: lekką, umiarkowaną, znaczną i głęboką, a która określa próg słyszenia przez daną osobę. Innym ważnym czynnikiem jest dokładniejsze określenie, która część ucha jest uszkodzona. Możemy mieć do czynienia z uszkodzeniem obwodowym (w części przewodzącej lub odbiorczej ucha) lub centralnym (zaburzenia funkcji słuchowych na poziomie układu nerwowego). Stosunkowo łatwe do korygowania są tzw. uszkodzenia przewodzeniowe, które można zniwelować, wykorzystując istnienie przewodzenia kostnego dźwięków. Trudniej korygować wady odbiorcze, a najtrudniej – centralne zaburzenia słyszenia.

Dziecko będzie również różnie funkcjonowało (szczególnie pod względem językowym) zależnie od wieku, w jakim pojawiła się wada słuchu. Zwykle im później następuje uszkodzenie, tym większe prawdopodobieństwo, że dziecko będzie się posługiwało językiem mówionym.

{4} Na przykład:
http://tlumaczonline.waw.pl/?page_id=63

JAKIE WCZEŚNIEJSZE DOŚWIADCZENIA?

Rozpatrując sytuację dziecka z uszkodzonym słuchem w szkole, należy uwzględnić jego wcześniejsze doświadczenia życiowe, m.in. rehabilitację. Doświadczenia rehabilitacyjne mogą działać jak trampolina, z której można się wybić, lub jak kula u nogi, która zatrzyma daną osobę w rozwoju. Właściwy dobór działań rehabilitacyjnych oraz trafne rozpoznanie potrzeb konkretnego dziecka będą miały wpływ na jego otwartość i chęć działania. Zbyt intensywne i niedopasowane przeciwnie – zaowocują wycofywaniem się, niechęcią do podejmowania działań.

Z rehabilitacją nieodłącznie wiąże się dostęp do sprzętu usprawniającego słyszenie i funkcjonowanie, z którego dziecko może korzystać w życiu codziennym, w tym w szkole (urządzenia osobiste: aparaty słuchowe, implanty czy zbiorowe, np. pętla indukcyjna, sygnalizacja świetlna zamiast dźwiękowej), ale też inny sprzęt, typu telefon komórkowy czy tablet. Te ostatnie pozwalają łączyć się z innymi na odległość i przelamywać barierę językową (np. sprzęt z dostępem do internetu umożliwia skorzystanie z usług tłumacza online^{4}).

Od kilku lat, dzięki badaniom przesiewowym, niedosłuch dzieci diagnozuje się na bardzo wczesnym etapie. Dzięki temu szybko udaje się podjąć działania umożliwiające uaktywnienie słuchu u małych pacjentów. Od kilkunastu lat funkcjonują w Polsce zespoły wczesnego wspomaganie, w których specjaliści pracują nad stymulacją słuchu i mowy dziecka, usprawnianiem narządów artykulacyjnych. Ważne jest rozwijanie pozawerbalnej komunikacji istotnej dla rozwoju emocjonalnego dziecka. Jednak to rodzice decydują, czy dziecko ma być jedno- czy dwujęzycz-

{5} A. Cebulla-Kurzawa, *Dwa światy czy jeden świat?*, [w:] *Młodzież głucha i słabosłysząca w rodzinie i otaczającym świecie (dla terapeutów, nauczycieli, wychowawców i rodziców)*, red. J. Kobosko, wyd. Usłyszeć Świat, Warszawa 2009

{6} *Studia nad kompetencją językową i komunikacyjną niesłyszących*, red. M. Świdziński, wyd. UW, Warszawa 2003.

ne. Część osób z wadą słuchu staje się dwujęzyczna w wieku dorosłym, ponieważ szukają osób podobnych do siebie^{5}. Trafiają wówczas na społeczności migające i postanawiają uczyć się języka migowego. Bywa, że w wieku dorosłym zaczynają sobie zdawać sprawę z tego, że ze względu na dotychczasowy sposób komunikowania się z otoczeniem niemal cały ciężar odpowiedzialności za powodzenie procesu porozumiewania spoczywał na nich.

Im wcześniej dziecko będzie uczestniczyło w zajęciach rewalidacyjnych, tym większą ma szansę na naukę w szkołach ogólnodostępnych lub integracyjnych. Wiele zależy nie tylko od stopnia ubytku słuchu, ale też od determinacji i zaangażowania rodziców oraz indywidualnych predyspozycji dziecka.

JAKI SPOSÓB POROZUMIEWANIA SIĘ?

Jednym z bardziej skomplikowanych i równie istotnych czynników jest sposób porozumiewania się osoby z wadą słuchu z otoczeniem. Osoby z uszkodzonym słuchem (i ich rodziny) mają bardzo zróżnicowane potrzeby w tym zakresie.

Część osób posługuje się polskim językiem migowym (PJM). **Jest to język żywy, naturalnie rozwijający się w społeczności Głuchych, przekazywany z pokolenia na pokolenie. Ma on swoją gramatykę z charakterystycznymi (zupełnie odmiennymi od języków mówionych) elementami przestrzennymi i niemanualnymi (np. ruch tułowia i głowy, mimika)^{6}.**

Niektórzy (głównie słyszący towarzyszący niesłyszącym) preferują system językowo-migowy (SJM, język migany), który jest dodawaniem znaków migowych do wypowiedzi w języku mówionym. Jego bazą jest język mówiony wraz z jego gramatyką. Znaki migowe mają za zadanie wspierać wypowiedź, ale inne elementy przekazu pozostają typowe dla osoby słyszącej (np. mimika, pantomimika). Jest to język sztuczny, który – w pierwotnym zamyśle – miał wspierać proces kształcenia

dzieci z uszkodzonym słuchem^[7]. Sprawdź, czym różnią się PJM i SJM: <https://bit.ly/2U9LTcq>.

Część osób niesłyszących odczytuje mowę z ust. Nie wszyscy są w stanie opanować tę trudną umiejętność. Niektórzy posługują się fonogestami, które to odczytywanie wspomagają. Wiele osób zna alfabet palcowy (daktylografię). Istotnym elementem porozumiewania się z osobami z uszkodzonym słuchem pozostają naturalne gesty, mimika i pantomimika (choć dwie ostatnie są inne niż w przypadku słyszących).

Warto zauważyć, że we wszystkie sposoby porozumiewania się obie strony (słyszący i niesłyszący) wkładają pewien wysiłek, jednak nie zawsze jest on równomiernie rozłożony. Podczas używania języka migowego to słyszący angażują się bardziej. W takim wypadku ważna jest znajomość nie tylko znaków języka migowego, ale też gramatyki PJM oraz elementów kulturowych (np. znaczenia utrzymywania intensywniejszego kontaktu wzrokowego, konieczności stosowania wyrazistej mimiki czy akceptacji kontaktu dotykowego).

W związku z powyższym słyszący z sympatią reagują, jeśli niesłyszący podejmują wysiłek porozumiewania się przy pomocy języka mówionego. Związane jest to zwykle z odczytywaniem mowy z ust, które wydaje się oczywiste, a jest czynnością wymagającą ogromnego zaangażowania i wysiłku. Osoby odczytujące mowę z ruchu ust muszą wiele się domyślać (tylko ok. 30 procent głosek jest możliwych do zaobserwowania, a wśród nich są takie, których bez dźwięku nie jesteśmy w stanie odróżnić, np. p, b, m).

Koncentracja na trudnych do różnicowania ruchach ust jest zadaniem wyczerpującym i zwykle udaje się ją utrzymać przez ok. 15 minut. Trzeba pamiętać, że odczytywanie mowy z ust wymaga stałej aktywności intelektualnej dziecka i wzmożonej koncentracji uwagi. Jednak nic z tego nie wyjdzie, jeśli twarz osoby mówiącej jest zbyt daleko (ponad 1,5 metra) lub zbyt blisko (np. mniej niż 0,5 metra), nie jest widoczna, jest słabo oświetlo-

{7} B. Szczepankowski, *Niesłyszący – głusi – głuchoniemi*, wyd. WSiP, Warszawa 1999.

{8} M. Jędrzejczak, *Wzrokowa percepcja mowy z ust przez uczniów głuchych – podstawy teoretyczne i niektóre dane empiryczne*, [w:] *Wybrane zagadnienia z surdopedagogiki*, red. U. Eckert, wyd. WSPS, Warszawa 1998.

{9} U. Bartnikowska, *Sytuacja społeczna i rodzinna słyszących dzieci niesłyszących rodziców*, wyd. Akapit, Toruń 2010.

{10} Zob. U. Bartnikowska, M. Mickiewicz, *Osoby niesłyszące w związkach małżeńskich*, [w:] *Relacje i doświadczenia społeczne osób z niepełnosprawnością*, red. Cz. Kosakowski, A. Krause, M. Wójcik, wyd. Akapit, Toruń 2009; H. Lane, *Maska dobroczynności. Deprecjacja społeczności głuchych*, WSiP, Warszawa 1996.

{11} J. Kobosko, *Psychologiczne implikacje głuchoty dziecka w rodzinie i środowisku szkolnym*, [w:] *Edukacja głuchych*, red. M. Sak, wyd. RPO, Warszawa 2014, s. 57.

na, przesłonięta zarostem, mówiący artykułuje w sposób zbyt mało wyrazisty (nie otwierając ust), artykulacja jest nienaturalna (przesadna, zbyt wolna), mówiący śmieje się, krzyczy, żuje gumę itp. Niezbędnym elementem odczytywania mowy z ust jest znajomość języka, danego zakresu słownictwa i kontekstu tematycznego. Dużą rolę w tym procesie odgrywa domyślanie się^{8}. Jaka przynależność?

Innym aspektem funkcjonowania osoby z uszkodzonym słuchem są rodzina i cenione przez nią wartości. W tym kontekście należałoby zwrócić szczególną uwagę na uczniów pochodzących z rodzin, w których są osoby niesłyszące (w tym identyfikujące się ze społecznością Głuchych)^{9}.

Rodziny te mogą uznawać inne wartości za obowiązujące, co bywa trudne do zrozumienia dla ludzi słyszących. Słyszenie nie musi być tak bardzo cenioną wartością^{10}, a przynależność do społeczności Głuchych i posługiwanie się językiem migowym może być trzonem tożsamości. Jakie relacje w szkole?

Wiele zależy od relacji szkolnych: z grupą rówieśniczą, nauczycielami i specjalistami. Mimo że wymienione jako niemal ostatnie, to zalicza się je do najważniejszych czynników. Łączą się one ze sposobem porozumiewania się, ponieważ relacje kształtują się na bazie wspólnego języka oraz możliwości przekazywania sobie informacji.

Szkolne relacje oparte na dostępnym wszystkim sposobie porozumiewania się dadzą lepsze podstawy do satysfakcjonującego bycia wśród innych. W zależności od tego, jakie uczeń ma potrzeby w zakresie porozumiewania się i w jakim jest otoczeniu (czy może ono spełnić jego wymagania), możemy mówić o lepszej lub gorszej bazie do rozwoju relacji społecznych^{11}.

Analizując sytuację dziecka w szkole, należy pamiętać, że dziecko z uszkodzonym słuchem to nadal przede wszystkim mały człowiek. Odróżnia się od innych swoimi wyjątkowymi cechami fizycznymi, psychicznymi, osobowościowymi. Ma nie tylko pew-

ne ograniczenia spowodowane wadą słuchu czy innymi właściwościami swojego organizmu, ale też swoje zainteresowania, pasje, talenty, które warto wykorzystywać.

Tak jak każdy inny człowiek potrzebuje przestrzeni, żeby odkrywać: kim jest i jakie jest.

DZIAŁAJMY!

DZIAŁAJMY!

NAZYWAM SIĘ...

{12} Alfabet Polskiego Języka Migowego, Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym, <http://bit.ly/2YovDg5>

{13} I. Grzesiak, *Nazwy osobowe w polskim języku migowym*, [w:] *Prace Językoznawcze V*, wyd. UWM, Olsztyn 2003.

Imię i nazwisko określa, kim jesteśmy, do jakiej rodziny należymy. Przedstawienie się jest też jedną z pierwszych fraz poznawanych w toku nauki języka obcego. Żeby przedstawić się osobie niesłyszącej, możemy użyć alfabetu palcowego (daktylografia), literując swoje imię, np.

Spróbujcie przekazać swoje imię i nazwisko za pomocą liter pokazanych alfabetem palcowym pokazanym na stronie obok^{12}.

JAK CIEBIE MIGAJĄ?

Osoby posługujące się językiem migowym mają dodatkowo znak migowy, którym określają siebie. Może to być znak, który został nadany przez innych Głuchych, albo znak, który dziecko odziedziczyło po rodzicach. Kiedy Głusi zaczynają rozmowę z nową osobą, zadają jej pytanie: „Jaki jest twój znak migowy?” albo „Jak ciebie migają?”^{13}. Taki znak podkreśla także ich przynależność do społeczności Głuchych. Tego typu znaki mają także słyszący, którzy utrzymują kontakt ze społecznością Głuchych (rodzina, nauczyciele, słyszący przyjaciele) lub inne osoby, o których Głusi rozmawiają (aktorzy, politycy, postaci z filmów i literatury):

- Barack Obama: <https://youtu.be/xmwnvDnoG3I>
- Mały miś Kuba: <https://youtu.be/Wrlo-rFTZ-4>

Alfabet Polskiego Języka Migowego

 A	 A,	 B	 C	 Ć	 CH
 CZ	 D	 E	 Ę	 F	 G
 H	 I	 J	 K	 L	 Ł
 M	 N	 Ń	 O	 Ó	 P
 R	 RZ	 S	 Ś	 SZ	 T
 U	 W	 Y	 Z	 Ż	 Ż

TPG Towarzystwo Pomocy
Głuchoniewidomym
Wielkopolska Jednostka Wojewódzka

www.poznan.tpg.org.pl

@TPGwielkopolska

Głusi tworzą sobie znaki skojarzone, np. z nazwiskiem (Kwiatkowski, znak „kwiat”), charakterystyczną cechą wyglądu (ktoś ma długie włosy, często się uśmiecha) lub tym, co lubią (jeździć konno, tańczyć, czytać). Spróbuj zmierzyć się z takim zadaniem. Stwórz swój znak migowy.

PRZEDSTAWMY SIĘ

Zapoznajcie się z fragmentem materiału Małgorzaty Mickiewicz, która zaczyna wypowiedź od przedstawienia się:

1. imię alfabetem palcowym:
<https://youtu.be/ojymTVUWIPk?t=2> (2–5 sekunda);
2. nazwisko alfabetem palcowym:
<https://youtu.be/ojymTVUWIPk?t=6> (6–8 sekunda);
3. znak w języku migowym:
<https://youtu.be/ojymTVUWIPk?t=8> (8–11 sekunda).

Który sposób przedstawiania się jest według ciebie prostszy? Spróbuj uzasadnić.

GRA W STATKI

Wprowadzenie alfabetu PJM może nastąpić w trakcie zmodyfikowanej gry w statki. Podawanie koordynatów „strzału”, zamiast kombinacji liczby i litery, przebiega z wykorzystaniem znaków alfabetu palcowego (karty do gry na sąsiedniej stronie).

Z jednej strony, taka gra umożliwi wspólną zabawę w grupach łączących niesłyszących i słyszących. Z drugiej, jest odświeżeniem dotychczas znanej dzieciom wersji zabawy, a umożliwiającej ćwiczenie określania położenia w przestrzeni czy budowania strategii.

MUCHA

Skoro jesteśmy już przy orientacji w przestrzeni, warto przypomnieć popularną zabawę „Mucha”. Zabawy tego rodzaju stanowią uniwersalną bazę umożliwiającą splatanie różnych treści edukacyjnych z podstawami programowania. W ich trakcie uczniowie utrwalą m.in. określanie kierunków poruszania się przedmiotów na dwuwymiarowej płaszczyźnie. Tworzenie zakodowanych ścieżek ruchu staje się okazją do ćwiczeń prostych pętli warunkowych, sekwencji, powtórzeń, procedur oraz kompresji danych, czyli optymalizacji zapisu.

Zabawa polega na wsłuchiwaniu się w wydawane przez jedną osobę polecenia sterujące muchą, ale poruszaniu nią w wyobraźni. Podczas całej rozgrywki mucha znajduje się na środku kratownicy, a uczestnicy kontrolują jej zmianę położenia jedynie w myślach. Nawigator podający polecenia ruchu używa określeń:

- mucha idzie w lewo;
- mucha idzie w prawo;
- mucha idzie w górę;
- mucha idzie w dół.

Jednak zamiast komunikatów słownych dotyczących kierunku ruchu muchy, wprowadza się komendy migane.

Pozostali uczestnicy zabawy, uważnie słuchając poleceń, wyobrażają sobie położenie muchy na kratownicy. W chwili gdy mucha wyjdzie poza planszę, gracze muszą to zasygnalizować okrzykiem: „Wyszła!”.

Szczegóły zabawy oraz jej warianty znajdziesz w *Poradniku metodycznym* (<http://bit.ly/2JgB7gb>).

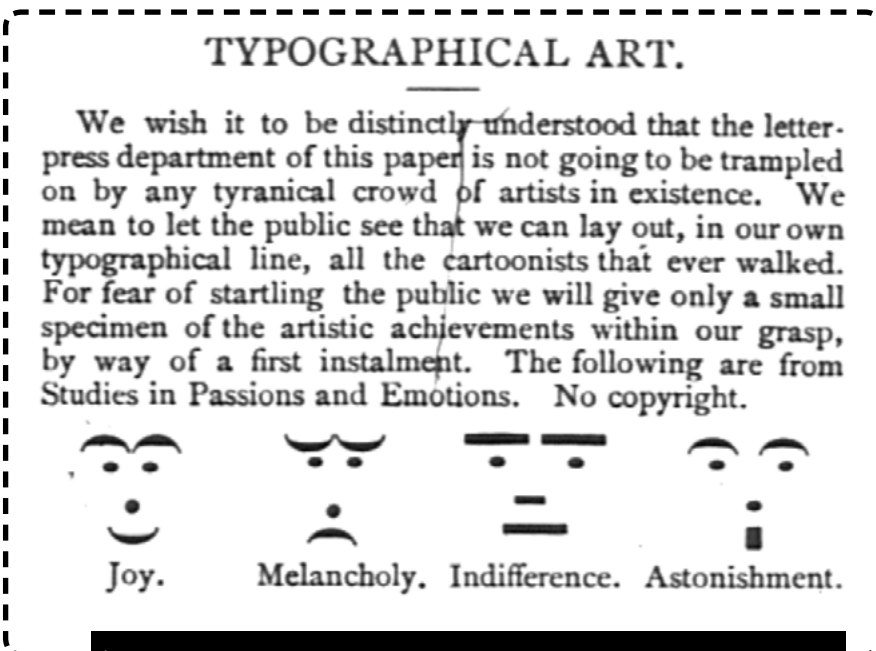

OD EMOCJI DO EMOJI

Zacznijmy od emocji, emotikonów i emoji, aby dotrzeć do memoi i animoi, co doskonale podkreśla, jak istotne dla naszej komunikacji są emocje.

Dzięki uczuciom i emocjom nasza komunikacja jest pełniejsza. To one wciąż odróżniają ludzi od maszyn, choć od wielu lat trwają prace nad nauczeniem robotów ich wyrażania. Nim jednak to się stanie, poćwiczmy rozumienie i odczuwanie emocji w wymiarze międzyludzkim.

Użytkownicy komunikatorów na pewno znają emotikony, których rolą jest graficzne przekazywanie informacji o nastroju i reakcjach piszącego. Jednak nie każdy wie, że ich historia sięga końca XIX wieku. Proponowane rozwiązanie graficzne miało wspierać czytelników we właściwym odbieraniu intencji tekstu.

Źródło: Puck magazine issue 212, March 30th, 1881. Microfilm scan from American Periodicals III, Ann Arbor University Microfilms. Scanned at the University of Illinois at Urbana-Champaign. Domena publiczna (źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cd/Puck_No212_p64f.png).

Niezrozumienie intencji rozmówcy wielokrotnie wywoływało i wciąż wywołuje zamieszanie. Mimo że od lat osiemdziesiątych XX wieku możemy wspierać się w komunikacji elektronicznej licznymi emotikonami. Jedne z pierwszych zaproponował Scott Fahlman, żeby odróżnić wypowiedzi żartobliwe od poważnych.

```
19-Sep-82 11:44 Scott E Fahlman :-)  
From: Scott E Fahlman <Fahlman at Cmu-20c>  
  
I propose that the following character sequence for joke markers:  
:-)  
  
Read it sideways. Actually, it is probably more economical to mark  
things that are NOT jokes, given current trends. For this, use  
:-(
```

Propozycja użycia emotikonek Scott E. Fahlman
(źródło: <http://www.cs.cmu.edu/~sef/Orig-Smiley.html>).

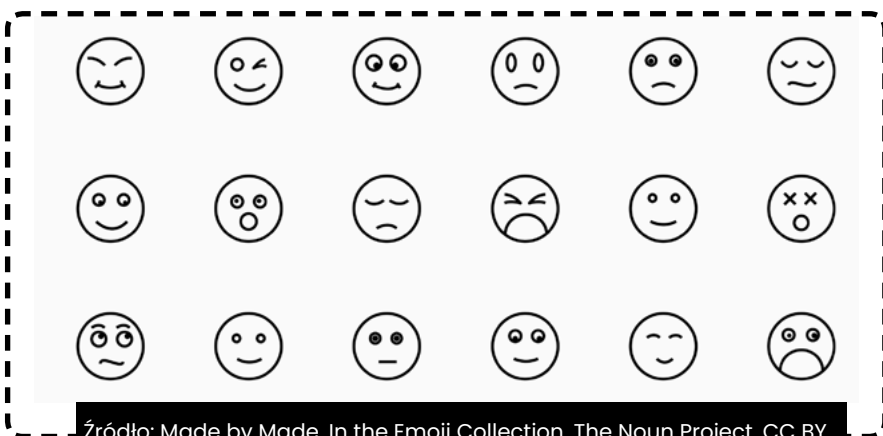
Podobnie jak emotikony, emoji służą do wyrażania emocji poprzez wizerunki twarzy, ale także wzbogacają przekaz wiadomości poprzez użycie grafik przedmiotów, roślin, zwierząt itd. Jest ich tak wiele, że powstała internetowa encyklopedia, zawierająca niemal 3000 różnych emoji.

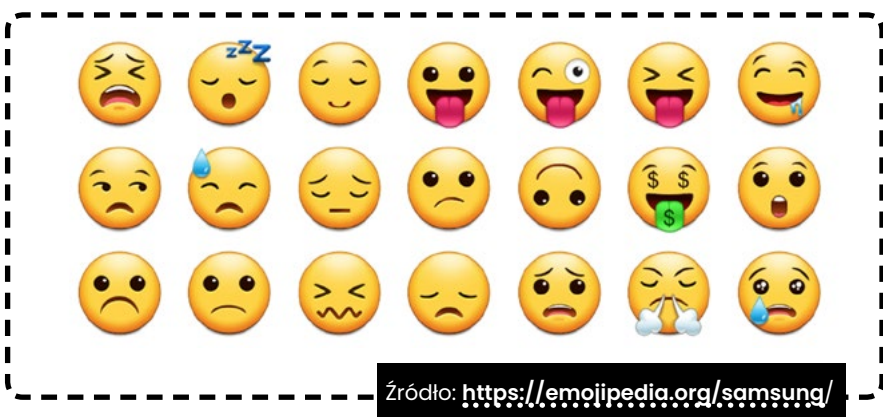
DROGA PEŁNA EMOCJI

Zadanie można wykonać w szkole, w domu lub podczas zajęć popołudniowych. Warto zaangażować w niego także rodziców – szczególnie jeżeli są słyszący. Jeżeli wśród rodziców znajdzie się rodzic Głuchy (lub po prostu lepiej migający), to świetnie! On będzie dla innych wsparciem i w wielu sytuacjach może być ekspertem.

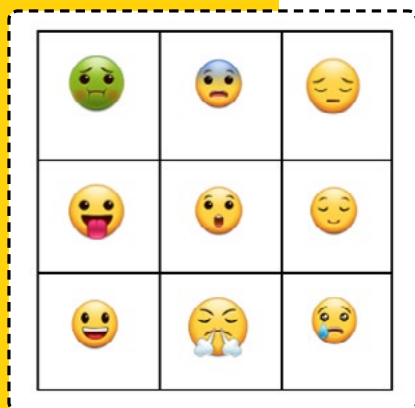
Przygotuj grafiki oznaczające różne emocje. Możesz je pobrać bezpłatnie, np. ze strony The Noun Project lub z Emojipedi.

Źródło: Made by Made, In the Emoji Collection, The Noun Project, CC BY <https://thenounproject.com/made.somewhere/collection/emoji/>.

Źródło: <https://emojipedia.org/samsung/>

Rozłóż matę lub przygotuj kratownicę, naklejając papierową taśmę na podłogę. Na macie w dowolny sposób umieść emotikony. Przećwiczcie poruszanie się po planszy w czterech kierunkach (do góry, do dołu, w lewo, w prawo). Modyfikujcie zasady wydawania komunikatów ruchu. Spróbujcie wędrować w ciszy, bez komend dźwiękowych lub migowych – posługujcie się jedynie mimiką. Innym razem możecie dodać nazwę emocji lub jej znak migowy.

EMOCJONUJĄCA HISTORIA

Spróbujcie przejść trasę zgodnie z kolejnością emocji i nastrojami pojawiającymi się w tekście. Osoba czytająca tekst pomija zaznaczone wyrazy określające emocje. Nie może ich wypowiedzieć (w wersji dla słyszących) ani przemigać (wersja dla migających), może jedynie odegrać je swoją mimiką. Czytający koduje emocję, korzystając z mimiki, a pozostali dekodują ją i próbują ustalić właściwą trasę na planszy.

Wersja w języku polskim

Zuzia czytała w swoim pokoju książkę, gdy zobaczyła, że w pokoju obok zapaliło się światło. W pierwszej chwili **przestraszyła się**, bo była pewna, że jest sama w domu. Przecież mama wyszła do sklepu. Podniosła głowę i zobaczyła tatę stojącego w drzwiach. **Poczuła ulgę**, ale zaraz potem **zdziwiła się** – przecież tata miał dziś wyjechać. Tata był **smutny**. Powiedział, że chce jej coś pokazać. Poszli razem do drugiego pokoju i tam Zuzia zobaczyła karton stojący na podłodze. Dziewczynka była **zaskoczona**. Zajrzała do środka i... ogromnie się **ucieszyła!** W kartonie był kotek! Mały, brudny i najwyraźniej **nieszczęśliwy**, ale wydał się jej najpiękniejszy. Okazało się, że kotek nie ma domu. „Coś musimy z nim zrobić” – powiedziała Zuzia.

Wersja czytana z demonstracją

Zuzia czytała w swoim pokoju książkę, gdy zobaczyła, że w pokoju obok zapaliło się światło. W pierwszej chwili 😞, bo była pewna, że jest sama w domu. Przecież mama wyszła do sklepu. Podniosła głowę i zobaczyła tatę stojącego w drzwiach. Poczwała 😊, ale zaraz potem 😞 – przecież tata miał dziś wyjechać. Tata był 😞. Powiedział, że chce jej coś pokazać. Poszli razem do drugiego pokoju i tam Zuzia zobaczyła karton stojący na podłodze. Dziewczynka była 😞. Zajrzała do środka i... ogromnie się 😊! W kartonie był kotek! Mały, brudny i najwyraźniej 😞, ale wydał się jej najpiękniejszy. Okazało się, że kotek nie ma domu. „Coś musimy z nim zrobić” – powiedziała Zuzia.

Wersja PJM

- Przeliterujcie imię „Zuzia”.
- Ustalcie znak migowy dla osoby Zuzi.

MAŁA DZIEWCZYNNKA ONA IMIĘ Z-U-Z-I-A. POKÓJ ONA CZYTA KSIĄŻKA ONA PATRZY, PALI ŚWIATŁO. POTEM DZIEWCZYNNKA MYŚLI SAMA DOM, MAMA WYCHODZI SKLEP. ONA SAMA DOM. DZIEWCZYNNKA DALEJ CZYTA KSIĄŻKA, PATRZY, STOI TATA. DZIEWCZYNNKA ULGA JEST TATA, ALE MYŚLI TATA DZISIAJ WYJECHAĆ... TATA STOI, ON SMUTNY. TATA POWIEDZIEĆ: JA CHCĘ PROWADZIĆ TAM, POKAZAĆ POKÓJ DRUGI, CHCE ZOBACZYĆ RAZEM. DZIEWCZYNNKA MAŁA TAK SAMO TATA IDZIE RAZEM TAM POKÓJ DRUGI. PATRZY DZIEWCZYNNKA, ZAUWAŻYĆ PUDEŁKO DZIEWCZYNNKA, POBIEC ROZPAKOWAĆ PUDEŁKO. BARDZO ZADOWOLONA SKACZE. TAM BYŁ KOT MAŁY BRUDNY I NIESZCZĘŚLIWY. DZIEWCZYNNKA MYŚLI, CO ROBIĆ TRZEBA.

- Link do filmu w wersji PJM^{14}:
https://youtu.be/XjZl_O4ps0c..
- Link do filmu w wersji PJM z napisami:
<https://youtu.be/EQCjfuFdWqU>

{14} Warto zwrócić uwagę na fakt, że Glusi opowiadają szerzej, bardziej szczegółowo, dodając pewne elementy i wyjaśniając (por. Mindes A., Holcomb T.K., Langholth D., Moyers P. (2006) *Reading between the Signs: Intercultural communication for Sign Language Interpreters*, wyd. Intercultural Press, Boston).

CHODŹ OPOWIEM CI HISTORIĘ

{15} P. Tomaszewski,
Fonologia wizualna polskiego języka migowego,
wyd. Matrix, Warszawa
2010, s. 149–153.

Identyfikowanie emocji jest ważnym elementem w sprawnym funkcjonowaniu każdego człowieka. Jest wstępnym etapem do rozwijania umiejętności regulowania emocji: potrafię je rozpoznać (szczególnie te trudne, jak złość, gniew, zazdrość...) i nazwać, dzięki czemu mogę się zastanawiać, co z nimi zrobić, w jaki sposób sobie radzić z tymi stanami. Rozmawianie o emocjach nie przychodzi samo z siebie – tego trzeba się po prostu uczyć. Wielu rodziców doświadcza trudności w tym zakresie, więc warto wspomagać ten proces.

Rozmowa o emocjach jest także istotna z perspektywy osób z uszkodzonym słuchem, które np. nie mogą usłyszeć intonacji głosu. Tym samym nie mogą odczytywać emocji „zakodowanych” w brzmieniu innych osób. Dziecko, które ma uszkodzony słuch, nawet jeżeli korzysta z aparatu słuchowego lub implantu, może mieć dużą trudność w odczytaniu tych niewerbalnych (pozastłownych) sygnałów. Warto więc zwrócić uwagę na znaczenie klarownego przekazywania stanów emocjonalnych.

To dlatego tak duże znaczenie w kontaktach z Głuchymi ma mimika twarzy. Polski język migowy (PJM), podobnie jak inne języki migowe, to nie tylko poruszanie rękami, ale właściwie praca całego ciała, ze szczególnym uwzględnieniem przekazu mimicznego^[15]. Odpowiedni wyraz twarzy może zmienić treść komunikatu lub znaczenie konkretnego znaku migowego. Warto przyjrzeć się mimice np.:

- Głuchej Iwony Cichosz (Miss Świata Głuchych z 2016 roku):
<https://www.youtube.com/watch?v=tkBQSYp4a-g>;
- Głuchej Małgorzaty Mickiewicz z Biura ds. Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie:
<https://www.youtube.com/watch?v=ojymTVUWIPk>;
- tłumacza języka migowego i specyfice jego pracy:
<https://www.youtube.com/watch?v=MaDob2RQldM>.

Opowiedzcie zakończenie przykładowej historii lub wymyślcie własną opowieść. Wplatajcie w historię miganie, pamiętając

o podkreślaniu emocji mimiką. Jeśli w waszym gronie nie ma osób niesłyszących lub niedosłyszących znających język migowy, skorzystajcie ze słownika Spread the Sign^{16}.

POCZUJ TO!

Ludzie mający uszkodzony słuch funkcjonują w nieco inny sposób niż słyszący. Ponieważ dociera do nich mniej dźwięków, korzystają z innych możliwości odbierania informacji z otoczenia. Dźwięki mogą odbierać przez drgania. Bywa, że mowę odczytują z ruchu ust, a sam wzrok i uważne obserwowanie otoczenia dostarczają im wielu informacji, które słyszący uzyskują przez słuchanie.

Osoby Głuche posługujące się językiem migowym także wykorzystują wyżej opisane możliwości odbierania informacji z otoczenia, ale część z nich przybiera konkretne formy kulturowe i wpisuje się w zjawisko nazywane kulturą Głuchych. Warto o tym wiedzieć, żeby lepiej się nawzajem rozumieć.

Dotyk jest wykorzystywany przez Głuchych w znacznie większym stopniu niż przez słyszących^{17}. Te osoby częściej witają się i żegnają, wymieniając uściski. Nawiązanie z kimś kontaktu wzrokowego bywa poprzedzone dotknięciem lub poklepaniem końcami palców czyjegoś ramienia lub pleców, a w przypadku osób siedzących obok siebie – uda lub kolana. Wśród słyszących dotknięcie ręką nogi (uda czy kolana) zwykle jest odbierane negatywnie. W kulturze Głuchych jest to zwyczajny, akceptowany sposób nawiązywania kontaktu. Kiedy osoby Głuche chcą nawiązać ze sobą kontakt, wykorzystują również drgania. Mogą więc tupnąć kilka razy nogą w podłogę lub uderzyć otwartą dłoń w stół, przy którym siedzą. Słyszący takie zachowania odbierają jako niekulturalne, ale w społeczności Głuchych jest to typowe.

Stół jako nośnik drgań wykorzystywany jest również wtedy, kiedy ktoś chce życzyć innym smacznego. Wówczas składa dłoń

{16} Zob. <https://www.spreadthesign.com/pl.pl/search/by-category/11/emocje/?q=&p=1>

{17} H. Lane, *Maska dobroczynności*, dz. cyt.

{18} Zob. <http://wiki.mistrzowiekodowania.pl>

w pięść i puka w blat stołu. Kiedy siedzący wyczują drgania, rozglądają się, żeby zobaczyć, kto życzy im smacznego, i dziękują, używając znaku języka migowego.

Wzrok pozostaje ważnym zmysłem dostarczającym wielu informacji. Jeżeli Głuchy chce kogoś zawołać, a nie może go dotknąć, macha w jego kierunku dłonią lub całą ręką. Jeżeli w pomieszczeniu jest więcej osób, którym chce coś przekazać, wykorzystuje mignięcie światłem. Wśród słyszących ten sygnał mógłby być zignorowany, ale w społeczności Głuchych ma on istotne znaczenie. Nawet jeżeli w ciągu dnia ktoś szybko włączy i wyłączy światło, będzie to odebrane jako sygnał, że chce coś powiedzieć.

SAVOIR-VIVRE

Zagrajcie w grę przygotowaną w programie Scratch <https://scratch.mit.edu/projects/257106576/>. Gracz steruje ruchem postaci za pomocą strzałek na klawiaturze. Po drodze do celu spotyka się z różnymi postaciami poruszającymi się po planszy. Po zetknięciu duszków pojawia się sygnał np. dzień dobry, smacznego, dziękuję. Gracz zdobywa punkt, jeśli wybierze gest języka migowego odpowiadający danemu zachowaniu (powitanie, podziękowania itp).

Jest to przykładowy projekt, który można rozbudowywać o dodatkowe elementy. Wykorzystując materiały dostępne na stronie Mistrzowie Kodowania^{18}, przygotujcie własne propozycje gier i quizów.

MIG-MISJA

Mig-Misja to propozycja gamifikacji zajęć z języka migowego. Wprowadza ona elementy gry oraz planowania własnych aktywności związanych z poznawaniem tego języka. Zachęcamy lektorów PJM do jej wykorzystywania.

Cel: dotarcie do krainy Pięknego Języka Motyli (PJM)

PJM – polski język migowy jest również nazywany Pięknym Językiem Motyli. Motyl stał się międzynarodowym symbolem społeczności Głuchych, ponieważ jego poruszanie skrzydłami można porównać do stosowania języka migowego.

Co więcej, motyle – gdy przyjmowano ich wizerunek za symbol Głuchych – uznawano za głuche. Stan wiedzy na temat słuchu u motyli się zmienił, ale symbol przetrwał i jest stosowany do dziś.

Zapraszam cię do udziału w tajnej misji, która jest przeznaczona dla wytrwałych i zdeterminowanych. Jej cel to wejście do krainy Pięknego Języka Motyli. Aby tego dokonać, potrzebujesz różnych mocy, które pozwolą ci przemienić się w motyla.

Na drodze będzie ci stawać Systematyczny Językowy Mieszacz (SJM), który będzie próbował pozornie ułatwiać ci drogę. Jednak ostrzegam: do krainy Pięknego Języka Motyli nie ma ścieżek na skróty! Nie daj się zwieść!

Jak dotrzeć do celu?

Najłatwiej tego dokonać, podążając za wskazówkami Mistrza Ceremonii prowadzącego Złoty Miłośników PJM. Ostatecznie wejście do krainy odbywa się poprzez zdobycie tajnych mocy: Mocy Obecności, Mocy Wiedzy, Mocy Akcji.

Moc Obecności (MO) można zdobyć, uczestnicząc w Złotach Miłośników PJM. Za jednorazowy udział otrzymujesz 3 Moce Obecności. Brak obecności za pierwszym razem skutkuje brakiem dodatkowych MO, kolejne nieobecności osłabiają Uczestnika poprzez odjęcie 7 mocy z tej skali.

Moc Wiedzy (MW) zdobędziesz, uczestnicząc w trzech Pisemnych Demonstracjach Własnych Kompetencji (PDWK). Za każdą możesz zdobyć od 0 do 10 mocy. PDWK będą zapowiadane z tygodniowym wyprzedzeniem i będą się odbywać podczas Złotów Miłośników PJM.

Moc Akcji (MA) zdobywa się poprzez dodatkowe zaangażowanie. MA ma duże znaczenie, ponieważ można ją wymieniać na MO i MW według przelicznika:

- 7 MA = 3 MO
- 7 MA = 5 MW

MA można uzyskać, podejmując się **Wyzwań**:

- nagranie filmiku z wykorzystaniem znaków PJM;
- przedstawienie grupie scenki pantomimiczno-migowej (z wykorzystaniem PJM) na zajęciach;
- stworzenie gry uwzględniającej znaki PJM;
- wyszukanie ciekawych materiałów dotyczących języka migowego (najlepiej PJM) i zaprezentowanie ich na zajęciach;
- istnieje możliwość zgłoszenia swojego wyzwania (do negocjacji z Mistrzem Ceremonii).

Wyzwania można podejmować samodzielnie lub w grupach 2–4-osobowych.

Za podjęcie wyzwania można otrzymać 5 Mocy Akcji indywidualnie i 3 Moce Akcji za współpracę z innymi. Moce będą się mnożyły proporcjonalnie do liczby zastosowanych znaków PJM. Dodatkowe Moce Akcji Mistrz Ceremonii może przyznawać za kreatywność i wartości estetyczne dzieła.

Aby wejść do krainy Pięknego Języka Motyli, potrzebujesz:

- minimum 15 Mocy Wiedzy;
- minimum 40 Mocy Obecności;
- minimum 10 Mocy Akcji.

Skąd będziesz wiedzieć, czy już możesz wejść do krainy Pięknego Języka Motyli?

Sprawdź:

- Masz ponad **90** mocy – stajesz się paziem królowej. Masz wszelkie niezbędne moce, żeby wfrunąć do krainy PJM.
- Masz **od 85 do 90** mocy – wchodzisz do krainy PJM z podniesioną głową jako mieniak tęczowiec.

- Masz **od 78 do 84** mocy – moce pozwalają ci wejść do krainy PJM pod postacią rusałki.
- Masz **od 71 do 77** mocy – wchodzisz jako niepozorny obłaczek granatek.
- Masz **od 65 do 70** mocy – osiągnąwszy minimalny cel, wślizgujesz się w ostatniej chwili jako zmierzchnica trupia główka.
- Zdołyteś/zdołyłaś **mniej niż minimalną liczbę (poniżej 65)** mocy – drzwi do krainy pozostają zamknięte. Jeżeli nie ma szans na kolejne Złoty Miłośników PJM, niezbędne jest spotkanie z Mistrzem Ceremonii, w czasie którego w trybie ostatecznym możesz zdobyć brakujące moce i przepoczwaczyć się w którąś z opisanych wyżej postaci motyla.

{19} U. Buryń, T. Hulboj, M. Kowalska, T. Podziemska, *Mój uczeń nie słyszy*, MEN, Warszawa 2001.

6 KROKÓW

Jeśli pracujesz jako nauczyciel, trener czy animator, pomocne mogą być punkty opracowane na podstawie książki *Mój uczeń nie słyszy* z modyfikacjami oraz propozycjami własnymi^{19}.

1. Jeśli twój uczeń nie odpowiada na pytanie, to być może:

- nie zauważył, że pytanie jest skierowane do niego;
- nie rozumie pytania;
- potrzebuje czasu do namysłu;
- nie zna odpowiedzi;
- zna odpowiedź, ale nie umie jej sformułować;
- boi się, że nie zostanie zrozumiany;
- boi się reakcji rówieśników na sposób, w jaki będzie mówił.

Co możesz zrobić?

- stań przed uczniem i powtórz pytanie;
- poproś dziecko, aby powtórzyło pytanie;
- zadaj prostsze pytanie;
- zapisz pytanie, np. na tablicy; pamiętaj o tym, że niesłyszące dzieci czasami (a Głuche często) nie potrafią odczytać słów;
- użyj języka migowego, alfabetu palcowego lub fonogestów, aby ułatwić uczniowi zrozumienie pytania;

- pomóż odpowiedzieć;
- pozwól zapisać odpowiedź;
- zachęć do narysowania odpowiedzi, wskazania jej w podręczniku, na karcie pracy itp.

2. Jeśli twój uczeń nie pisze na zajęciach, to być może:

- nie usłyszał lub nie zrozumiał polecenia;
- nie wie, co ma przepisać;
- nie wie, gdzie zapisać;
- nie potrzebuje lub nie chce zapisywać;
- nie ma długopisu, zeszytu itp.

Co możesz zrobić?

- podejdź i zapytaj, czy coś się stało i dlaczego nie pisze;
- podejdź i ponownie wyjaśnij, co ma zrobić;
- jeżeli siedzi z uczniem chętnym do pomocy, to dyskretnie poproś, aby kolega/koleżanka wyjaśnili, jakie jest zadanie (pamiętaj, by dziecko, które pomaga, nie było do tego zmuszane).

3. Jeśli Twój uczeń nie zapisuje dyktowanego tekstu, to być może:

- nie wie, że trzeba notować;
- nie rozumie dyktowanego tekstu;
- nie słyszy (dokładnie) dyktowanego tekstu;
- nie jest pewien, czy dobrze usłyszał, i nie chce zapisywać niesprawdzonej informacji;
- tekst jest dyktowany za szybko lub za cicho;
- dziecko głównie odczytuje z ust, więc gdy pisze, nie może obserwować twarzy nauczyciela i traci wątek całej wypowiedzi;
- uczeń jest już zmęczony odczytywaniem mowy z ust.

Co możesz zrobić?

- przed dyktowaniem poinformuj ucznia, że teraz ma zapisywać;
- dyktuj tak, aby uczeń słyszał tekst i widział twoją twarz;
- jeśli dziecko nie jest w stanie zapisywać wypowiedzi, powiedz mu, aby uważnie słuchało, a notatki otrzyma później;

- pozwól spisywać od innego ucznia;
- podpowiedz, że może przepisać informacje z podręcznika,
- przygotuj wcześniej notatkę dla ucznia i przekaz ją przed zajęciami (może ją przepisać lub wkleić do zeszytu);
- powiedz, że może później przepisać notatki od kolegi/koleżanki.

4. Jeśli twój uczeń nie wykonuje polecenia skierowanego do grupy, to być może:

- nie wie, że polecenie jest skierowane do całej klasy, również do niego;
- wypowiedź była powiedziana zbyt szybko, zbyt głośno, nie w jego kierunku, w hałaśliwym momencie;
- nie zrozumiał polecenia;
- nie jest pewien, czy dobrze zrozumiał polecenie;
- nie wie, jak wykonać zadanie;
- spacerujesz między uczniami w klasie i uczeń ma kłopot z usłyszeniem wypowiedzi (twój głos dochodzi z różnych odległości) lub odczytaniem wypowiedzi z ruchu ust;
- uczeń jest zmęczony odczytywaniem mowy z ruchu ust.

Co możesz zrobić?

- powtórz polecenie, zwracając się bezpośrednio do ucznia;
- powtórz polecenie w prostszej formie;
- upewnij się, czy uczeń rozumie, a jeżeli nie rozumie, to zapytaj, co jest dla niego niejasne w poleceniu;
- wskaż inne dziecko wykonujące polecenie;
- poproś innego ucznia, żeby zaczął wykonywać zadanie wspólnie z niesłyszającym kolegą;
- zapisz polecenie na tablicy (możesz to zrobić wcześniej, wtedy uczeń z wadą słuchu będzie się czuł bardziej komfortowo, mogąc odebrać polecenie równocześnie z innymi dziećmi);
- przekaz dziecku polecenie napisane na kartce;
- jeżeli uczeń jest zmęczony, pozwól mu chwilę odpocząć (jeżeli odczytywał mowę z ruchu ust, zachęć, żeby np. popatrzył przez okno, aby jego wzrok odpoczął).

5. Jeśli twój uczeń ma trudności w czasie pracy, rozmowy w grupie, to być może:

- w pracy biorą udział wszystkie dzieci w klasie, a wiele z nich siedzi na tyle daleko od dziecka z wadą słuchu, że nie może ono obserwować ich twarzy w trakcie mówienia ani słyszeć wszystkich wypowiedzi;
- dziecko ma problemy ze zrozumieniem ich wypowiedzi (wypowiedzi są spontaniczne, trudno więc przewidzieć ich treść, dobór słów);
- wypowiedzi dzieci częściowo nakładają się jedna na drugą;
- uczeń ma problem z nadążaniem za zmieniającymi się osobami mówiącymi (zaczyna obserwować ich ruchy ust w chwili, kiedy są już w trakcie wypowiedzi).

Co możesz zrobić?

- poinformuj uczniów, o czym będziecie rozmawiać (np. w czasie pogadanki, projektu), o zakresie słownictwa;
- daj dziecku z wadą słuchu możliwość wypowiedzenia się, kierując pytanie do niego;
- zacznij od dyskusji w parach – to pozwoli dziecku z uszkodzonym słuchem najpierw porozmawiać z jedną osobą, co jest łatwiejsze niż zabranie głosu na forum całej grupy;
- ustaw krzesła w podkowę lub w koło;
- co jakiś czas podsumuj pracę uczniów, zapisuj hasła np. na tablicy;
- przypominaj uczniom o wyraźnym, spokojnym (w miarę możliwości) mówieniu, kierowaniu twarzy do ucznia z wadą słuchu;
- pamiętaj, że hałas może utrudnić rozumienie mowy, a słuchanie jest dla dziecka z wadą słuchu czynnością męczącą i trudną;
- wprowadź zasadę, że przed rozpoczęciem wypowiedzi każdy daje znać, że chce zacząć mówić, i odczekuje chwilę, aż wszyscy zwrócą na niego uwagę;
- staraj się koncentrować uwagę dziecka na osobie mówiącej;
- zaproponuj, żeby po zadaniu pytania wszyscy najpierw zapisywali swoje odpowiedzi na karteczkach, następnie się z nimi zapoznawali, a dopiero potem dyskutowali (to da każdemu

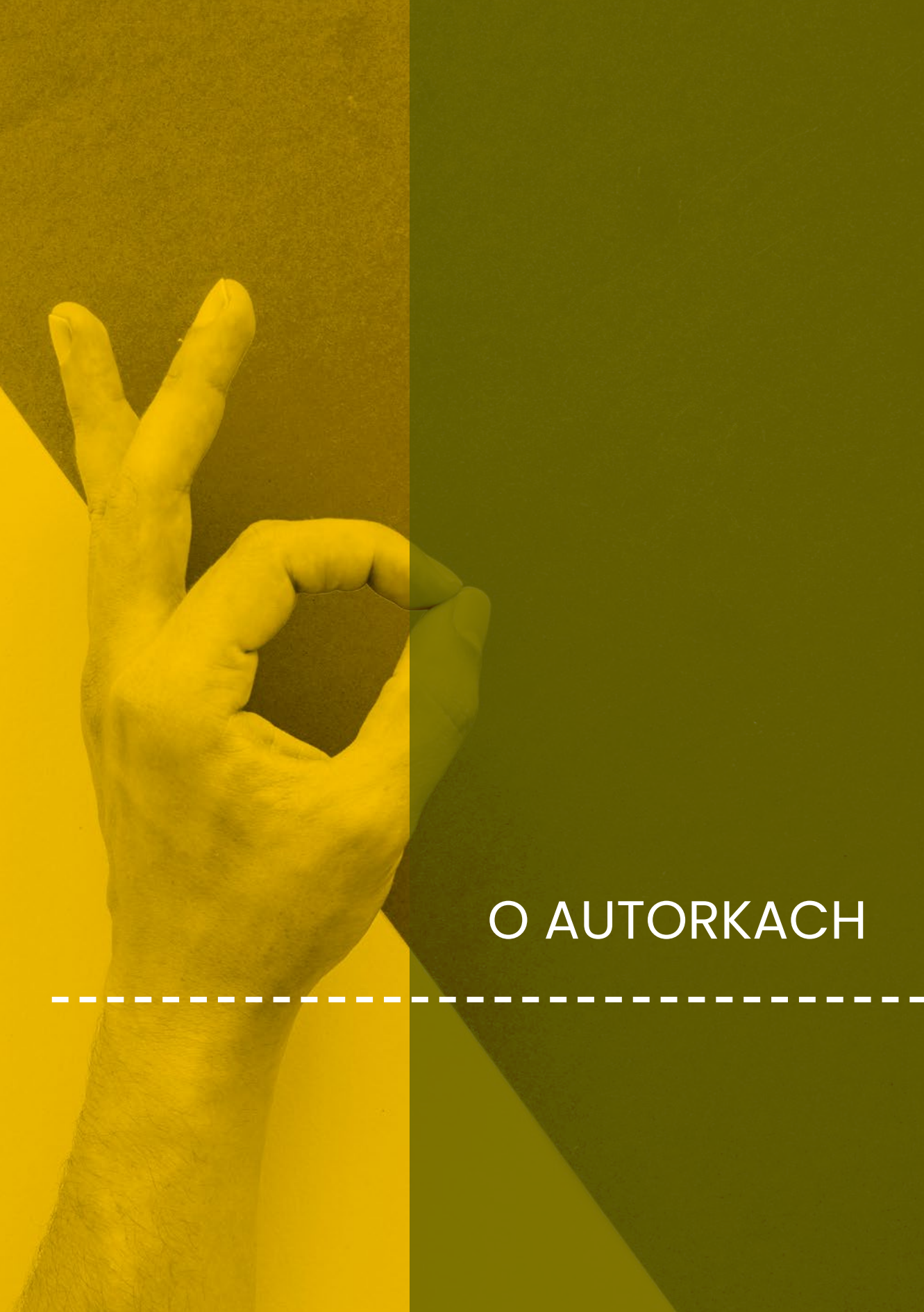
– również dziecku z wadą słuchu – szansę na wypowiedzenie swojego zdania).

6. Jeśli chcesz ułatwić uczniowi niesłyszącemu odczytywanie mowy z ust:

- musisz stać w odległości nie większej niż 1,5 m (ale nie za blisko);
- cała twoja twarz powinna być dobrze widoczna (nie odwracaj się, nie odchodź, nie zasłaniaj twarzy rękami, zadbaj o dobre oświetlenie swojej twarzy);
- mów wyraźnie, lecz bez przesadnej artykulacji;
- nie skanduj;
- nie krzycz;
- dbaj o to, żeby tempo twojej mowy nie było ani zbyt wolne, ani zbyt szybkie;
- pamiętaj, że odczytywanie mowy z ust jest wyczerpujące – pozwalaj uczniowi od tego odpocząć. Im młodszy uczeń, tym częściej będzie potrzebował przerwy (pamiętaj, że odczytywanie mowy z ust bez przerwy przez 15 minut to bardzo duże wyzwanie nawet dla osoby dorosłej);
- upewnij się, że uczeń zna słownictwo, którym się posługujesz;
- nie upraszczaj nadmiernie wypowiedzi, a raczej wyjaśniaj nieznane uczniowi słowa;
- część informacji zapisuj – pozwoli to na łatwiejsze śledzenie toku wypowiedzi odczytywanej z ust;
- wspomagaj wypowiedź fonogestami (jeżeli dziecko je zna);
- przy trudniejszych słowach używaj alfabetu palcowego (jeżeli dziecko go zna).

© AUTORKACH

AUTORKI

dr hab. Urszula Bartnikowska, profesor UWM (Katedra Pedagogiki Specjalnej)

Pedagożka specjalna (surdopedagog), mentorka, tutorka (ukończona szkoła tutorów Collegium Wratislaviense, z nowatorskim programem wspierania uczniów w procesie rozwoju i edukacji). Autorka publikacji dotyczących niepełnosprawności, zainteresowania naukowo-badawcze: funkcjonowanie osoby z uszkodzonym słuchem w rodzinie i szerszym środowisku społecznym, kultura Głuchych, alternatywne sposoby porozumiewania się (w tym szczególnie polski język migowy – PJM), członkowie rodzin osób z niepełnosprawnością, dziecko z niepełnosprawnością w rodzinie (również adopcyjnej i zastępczej), znaczenie więzi oraz wczesnych doświadczeń – ze szczególnym uwzględnieniem traumatycznych – dla rozwoju i funkcjonowania dziecka. Zwolenniczka alternatywnych form edukacji, związana z grupą Edukacja Domowa Warmia i Mazury oraz Grupa Edukacyjna Nomada realizujących różnorodne projekty edukacyjne i społeczne m.in. organizowane przez Centrum Edukacji Obywatelskiej. Konsultantka Narodowej Sieci Leczenia Stresu Traumatycznego Dzieci i Młodzieży, opiekunka Koła Naukowego Pedagogów Specjalnych.

Karolina Żelazowska

Trenerka w programie Mistrzowie Kodowania oraz członkini Stowarzyszenia Mistrzowie Kodowania. Emisariuszka Bezpiecznego Internetu w programie Cybernauci oraz trenerka w programie #SuperKoderzy Koordynatorka ADE w Chmurze, pierwszej szkoły online. Tutorka i edukatorka w Grupie Edukacyjnej Nomada, praktyk edukacji pozaszkolnej (tzw. domowej). Członkini grupy eduzmieniaczy – Superbelfrzy RP. Microsoft Innovative Educator oraz MIE Expert. Współpracująca z Centrum Edukacji Obywatelskiej oraz Fundacją Szkoła z Klasą 2.0., Fundacją Centrum Cyfrowe oraz Koalicją Otwartej Edukacji. Autorka scenariuszy oraz autorskich programów nauczania. Doktorantka na kierunku Humanistyka Cyfrowa w IBL PAN i PJATK.

Katarzyna Falkowska

Nauczycielka historii, języka polskiego i języka migowego w Ośrodku dla Dzieci Niestyszających w Poznaniu. Jest też trenerką szybkiego czytania i efektywnej nauki, egzaminatorką maturalną, również dla niestyszających. Uwielbia zabierać swoich uczniów w plener, na ulice i do poznańskich muzeów. Organizuje gry miejskie i muzealne warsztaty interdyscyplinarne dla uczniów niestyszających. W 2012 roku została laureatką konkursu [„Lekcja dobrej historii”](#), organizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych, za swój pomysł na lekcję o kulturze starożytnego Egiptu i kulturze antycznej. Brała udział w sztafecie rowerowej przez Afrykę. Współpracuje z Fundacją im. Kazimierza Nowaka.

KONSULTACJA

Małgorzata Mickiewicz

Członkini Komisji Ekspertów ds. Osób Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich. Osoba Głucha pochodząca z rodziny Głuchej, ukończyła studia na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Pracuje obecnie w Biurze ds. Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, na stanowisku referentki ds. kształcenia osób Głuchych i słabosłyszących. Od wielu lat jako lektorka Polskiego Języka Migowego prowadzi kursy PJM na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie oraz w ramach działań organizacji pozarządowych. Uczestniczka wizyt studyjnych (m.in. na Uniwersytecie Gallaudeta), konferencji, jako uczestniczka oraz prelegentka. Czynnie angażuje się w działalność organizacji pozarządowych na rzecz osób Głuchych, popularyzując kulturę Głuchych oraz Polski Język Migowy.

Publikacja jest współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014–2020 w obrębie projektów „Zaprogramuj przyszłość”.

